

Néhány észrevétel Agárdi Péter „Nemzeti értékviták és kultúrafelfogások 1847-2014” című monográfiájáról

Feltétlenül első helyen kell megemlíteni azt a szellemi bátorságot, ami ezt a könyvet maradéktalanul jellemzi. Hiszen egy olyan időszakban, amikor a hazai szellemi-kulturális életben egyre inkább a konzervatív-keresztény nemzeti kultúrafelfogás dominál, ráadásul erős kormányzati támogatással, három másfajta (a liberális, a radikális népi-nemzeti és a szocialista) nézőpontot egyenrangúként, sőt sok szempontból magasabb rendűként értelmezni, elemezni nemcsak nehéz feladat, hanem – ismétlem – kifejezetten bátorságra valló tett.

Imponáló a munka háttérében álló irodalomismeret. A magyar nyelvű szakirodalom listája közel huszonnyolc oldalra rúg; a feldolgozásban, a lapalji hivatkozásokban leginkább a közelmúlt közleményei a meghatározók. A kör nemigen (legfeljebb az idegen nyelven megjelent munkákkal), a lista nyilván bővíthető lenne. E szilárd irodalmi bázison és gyakorlati, oktatói tapasztalatait is messzemenően hasznosítva a szerző elméleti fejtegetései meggyőzőek, bár a másként gondolkodó, más eszmei alapon állókat egész biztosan vitára készítetik.

A szakterülettel foglalkozók, köztük az érintett tantárgyakat oktató egyetemi oktatók számára erősen megfontolásra ajánlott a „Fogalmak és értelmezések” című bevezető fejezet. Annak is az a néhány oldala, ahol a „kultúra”, a „kultúraváltás” és a „kultúrafelfogás” fogalmát tárgyalja, leginkább a vonatkozó szakirodalom, még inkább a viszonylag friss keletű állásfoglalások figyelembe vételével. Ebben az összefüggésben láthatólag kerüli a „művelődés” kifejezést, azt sejtetve, hogy a kultúra tágabb kategória, mint a művelődés. Érdemes elgondolkodni mindezen, még akkor is, ha mostanság az utóbbi megközelítés csaknem általános.

Az egyes irányzatokat reprezentáló gondolkodók, politikusok kiválasztása találó: mind Eötvös József, mind pedig Klebelsberg Kunó, Németh László és Aczél György jellegzetes, kiemelkedő személyisége volt a – sorrendben – liberális, konzervatív-keresztény, népi-nemzeti és szocialista felfogásnak. Róluk, kultúraelméleti és részben művelődéspolitikai nézeteikről meglehetősen hiteles, bár nem teljes képet kapunk. Például Eötvös Józsefnek már a reformkorban igen határozott elképzelései voltak a magyar nemzeti kultúra jövőjéről, főleg az akkortájt kulcsfontosságú közoktatás fejlesztéséről. Szívesen olvastunk volna Aczél György gondolatvilágáról is részletesebb, konkrétabb adatokat, netán idézeteket.

Agárdi tárgyilagosságra törekedve közeledik az ún. mellékszereplőkhöz is. A róluk rajzolt portrék szintén hitelesek. A megszorítás voltaképpen csak arra utal, hogy a könyvben elemzett gondolkodók mindegyike a maga helyén a magyar szellemi élet kiválósága volt (talán elég Ady Endre, Szabó Dezső, Kornis Gyula, Szekfű Gyula, Kunfi Zsigmond, Szerb Antal, Bartók Béla, József Attila, Lukács György, Illyés Gyula, Révai József, Kosáry Domokos nevét kiemelni), mindegyikük munkásságában komoly értékek mutathatók ki, mindannyian hozzájárultak – ki-ki a maga álláspontjáról – a magyar nemzeti kultúra fejlődéséhez. Mindazonáltal tovább gazdagította, árnyalta volna a képet – mondjuk – Széchenyi István, Trefort Ágoston, Kodály Zoltán, netán a kevésbé eredeti Wlassics Gyula művelődési koncepciójának felvázolása. Talán a Márciusi Front mint mozgalom kulturális programja szintén több figyelmet érdemelne. Bizonyára sokakat érdekelne az Aczél György nevéhez kötött pártpolitikai dokumentumok (irányelvek) konkrétabb kultúraelméleti háttérének legalább felvillantása.

A kötet legidősebb, és ennél fogva kétségkívül legizgalmasabb része a rendszerváltozás (vagy inkább rendszerváltás?) utáni immár két és fél évtized tárgyalása. Az első pontban említett szellemi bátorság leginkább itt szembeötlő. Egyrészt finoman disztinvál a különféle ideológiai-kulturális áramlatok között (még ugyanazon irányzaton belül is), kemény szavakkal illeti az emlékezetpolitika szándékosan mülthamisító torzulásait (torzításait). Másrészt kitér olyan nagy horderejű, a közeli és valószínűleg a távolabbi jövőnk is befolyásoló folyamatra, mint a digitális kultúraváltás, és kellő erővel, elegáns gondolatvezetéssel bizonyítja, hogy ez a jelenség csak látszólag független a könyvben tárgyalt négy szellemi irányzattól, sőt a mindenkori politikai és gazdasági hatalom igyekszik kihasználni – hol nyíltabban, hol burkoltabban – a maga javára.

Rendkívül érdekes kísérlet a függelék: a négy modern magyar kultúrafelfogás táblázatos összehasonlítása. Mintegy a monográfia summázata található meg itt; ha valaki csak ezt a pár oldalt nézi meg (persze kellő előismeretek birtokában), képet kaphat a kötet szellemiségéről, a táblázat egyes rovatainak egy-két mondatos megállapításaiból kirajzolódhat az érdeklődő olvasó előtt, hogy a szerző mit gondol, hogyan vélekedik a négy irányzat múltjáról és jelenéről, a magyar történelemben elfoglalt helyéről.

Mint ahogy az előszóból is világosan kiderül, a szerző nem a magyar művelődéspolitikai történetének utolsó másfél évszázadát kívánta áttekinteni (noha erre is igen nagy szükség lenne!), még csak nem is magyar művelődéstörténetet akart írni (természetesen lelkesen fogadnánk egy ilyen átfogó kísérletet is). Tudatos vállalása a magyar kultúratörténet egy adott szeletének, adott vetületének az értékelő ismertetése; pontosan tükrözi ezt a szándékot a könyv címe: „Nemzeti értékviták és kultúrafelfogások 1847-2014”. Ezt a vállalt feladatot, támaszkodva korábbi tanulmányaira, szöveggyűjteményére is, igényesen, magas tudományos színvonalon oldotta meg. Mivel méhkasba nyúlt, számítania kell az ellenvéleményekre. Remélhetőleg ezek is hasonló tárgyilagossággal, a tudományos diskurzus mezején fogalmazódnak meg, elkerülve a – sajnálatos módon manapság nem ritka – ízetlen támadásokat, netán személyeskedést.

Nemzeti értékviták és kultúrafelfogások 1847-2014 / Agárdi Péter. – [Budapest] : Napvilág K., [2015]. – 274 p. ; 25 cm

Bényei Miklós